

Utorak, 2. septembar 2003.

Statusna konferencija

Otvorena sednica

Optuženi je pristupio Sudu

Početak u 15.32 h

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA MEJ: Ova sednica se održava da bismo se na kraju ovoga ročišta takođe bavili i drugim relevantnim stvarima koje se obrađuju na Statusnoj konferenciji, budući da imamo nešto vremena na raspolaganju. E sad, gospodine Miloševiću, počinjemo s vama. Čuli ste kako smo najavili postupak i što sve piše u Pravilima (Rules of Procedure and Evidence) koje će Pretresno veće svakako da poštuje. Ali, naravno, mi smo ovde da bismo čuli argumentaciju u vezi sa vremenskim rasporedom koje vi imate nameru da iznesete ili ipak bilo kakav zahtev za pomoć koju biste hteli. Izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da, evo sad je ukjučen. Čuo sam, gospodine Mej (May) i ja očekujem upravo u skladu sa ovim šta ste vi rekli sobziom da ste vi deklarislii moje pravo da se sam branim, odnosno pravo na odbranu. Podrazumevam, naravno, tu i sve druge principe koje se više puta naglašavali da vi poštujuete u svom postupku, pre svega jednakost oružja, a i sve druge principe koje vi veoma dobro znate. Pošto ste mi deklarisali pravo da se branim, razumem da bih morao imati prava koja ima branilac za adekvatnu odbranu, a to podrazumeva i vreme i uslove. Kad se razmatra ovo pitanje vremena, ja na prvo mesto stavljam svedoke, jer pretostavljam da branilac ima pravo nas neposredan i nenadgledan kontakt sa potencijalnim svedocima. Praktično znači da samo kad bih planirao da izvedem onoliko svedoka koliko je druga strana izvela, a ja još ne znam koliko će ih još izvesti, a imam ih svakako, mnogo više, očigledno je da se za upoređivanje može uzimati ono vreme koje je druga strana imala za pripremu svojih svedoka. Osim toga, potreban mi je takođe slobodan i nenadgledan pristup izvorima informacija i dokumentima. Ja želim da vas podsetim da samo od druge strane imam oko 500.000 stranica, a to svakako nije ono najvažnije čemu moram da imam pristup i šta sve moram kao izvore da uzmem u obzir. Jer tu po-

stoje i moji dokumenti, dokumenti koji se odnose na sva pitanja pokrenuta u svedočenjima svih svedoka koje je uopšte iznela druga strana i uopšte koncept koji oni imaju. Prema tome, tu su, svodeći to, dva glavna pitanja. Jedno je, dakle vreme, a drugo je ambijent. Mislim da čak i kad se uzme u obzir značaj slučaja, vi ste sami, a i druga strana više puta isticali da je ovo najveći slučaj što je nesumnjivo, obuhvata Kosovo, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i kada se uporedi sa drugim slučajevima, odnosno vašom praksom u drugim slučajevima, onda je jasno da potrebno vreme bi bilo, moglo bi se reći beskrajno. Ali kad imamo u vidu vreme koje je druga strana koristila za pripremu svojih svedoka, vreme koje će meni biti potrebno za neposredan i nenadgledan kontakt sa svojim svedocima, neposredan i nenadgledan kontakt i mogućnost pristupa dokumentaciji i tako dalje, to podrazumeva da je meni potreban ambijent koji mi omogućava da budem na slobodi odnosno da se pripremam na slobodi. A ne mogu ni da računam koliko bi vremena bilo adekvatno upoređujući s vremenom druge strane, pogotovu ako se ima u vidu koliko predstavnika zastupa tu drugu stranu, ali neki najnužniji i najskromniji minimum tog vremena, po mom mišljenju, bi morao biti preko dve godine. Dakle, na to se svodi, otprilike, ono šta je u skladu sa nekakvim upoređivanjima prema drugoj strani, samo mnogo skromnije, nekoliko čak puta skromnije, budući realističan ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, samo sekundu, da nešto pojašnjim. Više od dve godine za pripremu suđenja ili da izvedete svoje dokaze?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Meni je za pripremu to neophodno, jer je druga strana za pripremu imala, ako se sećate optužnica za Kosovo je podignuta maja 1999. godine, pre četiri i po godine, a u međuvremenu je tu bilo svih mogućih izjava, svedoka i tako dalje, neke od tih izjava sežu i do 1994. godine, treće, pete i tako dalje. Prema tome, ja čak i u najskromnijem smislu ne upoređujem ono šta smatram da bi bilo meni potrebno da bi se na simboličan način, na najskromniji način izrazio princip jednakosti oružja. Ja sam rekao, gospodine Robinson (Robinson), samo kada bih imao da obavim posao koji znači neposredan i neometan kontakt sa onim brojem svedoka koje je do sad izvela druga strana, meni je potrebno najmanje toliko vreme. Ali ja pretpostavljam da ono šta je meni najmanje potrebno će biti otprilike i ono šta ćete vi moći najviše da prihvatite. Ja zbog toga govorim o aspektima koje smatram bitnim, dakle vreme i ambijent da bih mogao na adekvatan način da vršim pravo kolje ste mi vi sami dali. Vi i sami dobro znate, nema nikakve

male i/ili poluodbrane. Ima adekvatne odbrane. Prema tome, za adekvatnu odbranu potrebno je da se vrlo mnogo radi za ovo najskromnije vreme koje sam vam pomenuo. Ako toga nema, onda bi to značilo da je ovde dozvoljena samo optužba, a da odbrana nije dozvoljena.

SUDIJA MEJ: Mi smatramo, odnosno uzećemo u razmatranje argumentaciju optuženog. Prva stvar koju treba da rešimo je pitanje privremenog puštanja na slobodu. To je, naime pitanje o kome smo već bili doneli odluku. Mi smo naime, odlučili da ne može da bude privremeno pušten na slobodu i nema razloga da se sada ta odluka menja. To znači da optuženi mora da izvrši pripreme za svoju Odbranu dok se nalazi u pritvoru. A i to je nešto šta imamo na umu. Takođe razmišljamo o resursima koje Tužiteljstvo ima na raspolaganju u upoređenju sa resursima koje na raspolaganju ima optuženi. Uopšte ne može da dolazi u pitanje da se za vreme suđenja napravi prekid od dve godine. Međutim, mi ćemo da razmotrimo koliko bi bilo razumno vreme koje bi optuženi imao na raspolaganju za pripremu izvođenja svojih dokaza. Isto tako ćemo u saradnji sa Sekretarijatom (Registry) da razmotrimo šta se i kako praktično može da organizuje kako bi optuženi mogao da pripremi svjedoke i kako bi mogao da pripremi dokazne predmete, odnosno kako bi mogao uopšteno govoreći, mogao da pripremi izvođenje svojih dokaza. Gospodine Kej (Kay), želite li vi o ovome nešto da dodate? Da? Postoji naime još jedna stvar koju moramo da rešimo, gospodine Miloševiću, kako bismo mogli da damo barem izvesne naznake o tome kako će da se sačini nalog u vezi sa brojem svedoka kao i s vremenom koje ćete da imate na raspolaganju. Što se tiče broja svedoka, on će da se zasniva na broju svedoka koje je pozvalo Tužiteljstvo kao što ste vi i predvideli. Naravno, može da se odobri još nekoliko svedoka, ne puno, koji nisu bili pozvani da uživo svedoče pred Sudom, već su svedočili bilo pisanim izjavama bilo putem transkripata, odnosno ti transkripti su usvojeni kao njihvo svedočenje. Drugo, u vezi sa vremenom i to će se zasnivati na vremenu koje je imalo Tužiteljstvo za izvođenje svojih dokaza. Vreme provedeno u glavnom ispitivanju i unakrsnom ispitivanju kod svedoka biće izračunato na osnovu evidencije koju vodi Sekretarijat o tome. Mi isto tako smatramo, da može i da mora da se odobri vreme za one svedoke čije je vreme u glavnom ispitivanju bilo prezentirano na osnovu pravila koje sam pomenuo, pa je stoga bilo skraćeno. Sve ćemo to da izračunamo u dogledno vreme, a isto tako moram da kažem da će i Tužilaštvo da bude podložno istim pravilima kao i Odbrana u vezi sa dužinom unakrsnog ispitivanja. Izvolite, gospodine Kej (Kay).

PRIJATELJ SUDA KEJ: U više aspekata glavno pitanje do sada je vremensko razdoblje koje optuženi ima na raspolaganju za pripremu. S jedne strane, premalo vremena bi ozbiljno narušilo njegovu mogućnost iznošenja odbrane te bi zapravo čitavo to izvođenje dokaza koji bi išli njemu u prilog moglo da učini nemogućim. Dovoljna količina vremena za pripremu je važna zbog važnosti ovog suđenja. Postoji čitav broj pitanja sa kojima on mora da se bavi, ostoje naime tri optužnice koje pokrivaju tri rata, a koje obuhvataju i dva bombardovanja od strane NATO pakta. Svaki optuženi koji bi krenuo da izvodi dokaze Odbrane, razmer zadatka sa kojim je suočen mora stalno da se ima na umu, sudije moraju na to da misle pri određivanju vremena za pripremu. Ako počnemo s datumom njegova hapšenja u mesecu junu 2001. godine, moramo da kažemo da je vrlo brzo nakon toga počelo suđenje, već u februaru 2002. godine. Svi mi znamo da u tom vremenskom periodu nikakva Odbrana ne može da uradi razumnu pripremu zbog same količine pisanih materijala i pitanja koja moraju da se obrade pre nego što počne suđenje. Ali kada je u februaru 2001. godine suđenje počelo, on je kao i svi mi drugi, permanentno radio na mnogim pitanjima koje nam je ovaj predmet prezentovao. Svedoci, pravna pitanja i dokazni predmeti. Ne bi bilo dobro razmišljati da je za vreme samog suđenja bili dovoljno vremena da bi optuženi mogao da se bavi razumnom pripremom izvođenja dokaza Obrane. Stvarnost je, naime, takva da je to zaista nemoguće. Ako optuženi sada ima predodžbu o broju svedoka koje bi pozvao, te o vremenu koje mu stoji na raspolaganju, onda nam to, u najmanju ruku daje jednu shemu po kojoj bi se mogla uklopiti strategija Odbrane. Ali, mora se, naravno, uzeti u obzir i sledeće. Pripreme koje će on da zahteva obuhvataće i druge ljude koji moraju da razgovaraju sa svedocima, koji moraju da pronađu svedoke, koji moraju da pronađu dokumente u njegovo ime. Ovo neće da bude zadatak koji će lako i jednostavno da se obavi. Po svemu sudeći on ima na raspolaganju vrlo ograničene resurse i ograničenu potporu. Mi smo svi s time upoznati i za vreme suđenja kada on morao da se oslanjati na drugu dvojicu saradnika i potpore na koju su oni mogli da naiđu. Ali, to je zapravo bio njegov tim koji je ovde. Ako imate na raspolaganju takve resurse kakve ima Tužilaštvo, veliki broj pravnika, osoblja za podršku, istražitelja, vi onda naravno možete da obavite više posla i možete da postignete više. Onda, u takvom slučaju imate mogućnost da direktno komunicirate sa ljudima kroz, recimo, policiju, kroz vladine organizacije i drugim sredstvima. Budući i da je ovaj optuženi u pritvoru, njegov zadatak neće da bude toliko lagan. A otvaranje vrata, kontakt sa svedocima i dostava dokaznog materijala biće jako težak posao i

Sud to mora da ima na umu. Odbrana pri izvođenju ovih projekata zahteva dovoljne resurse koji će da omoguće da krenu u taj posao kao i dovoljan broj ljudi. Prilikom bavljenja s pitanjima s kojima on treba da se bavi kao bivši šef države koji se suočava sa tri optužnice i svim pitanjima koja okružuju te optužnice, mora dobro i jasno da se razmisli o količini vremena koju će da traži da se pripremi za svrsishodnu Odbranu. On je izneo vremensko razdoblje, a bez sumnje se u vezi s tim konsultovao s ljudima koji mu direktno pomažu iako je svestan njihovih ograničenja i njihovih resursa. A, bez sumnje, on želi da iznese svoju Odbranu najbolje što je to moguće. Iako se to ovom Sudu čini kao ogroman vremenski period, da se napravi tako velika pauza u suđenju, isplati se da se malo zaustavimo i da se malo razmisli o vremenu koje je Tužilaštvo imalo na raspolaganju za pripremu izvođenja svojih dokaza. Kažem dokaza, zato što postoje tri optužnice. Naime, imamo optužnicu za Kosovo koja je podignuta u maju 1999 godine. Ovaj optuženi je uhapšen, kao što znamo, 2001. godine. Dve godine kasnije. Dok smo došli do onog dela suđenja koje se bavi Hrvatskom, to je već značilo godinu dana pripreme, a deo suđenja koje se odnosi na Bosnu je nešto više od godinu dana u pripremi, a u suđenjima za Hrvatsku i Bosnu koristili su se jako velikim brojem materijala koji su postojali već u drugim predmetima. Ovaj optuženi nema na raspolaganju takve resurse. Za njega je ovo novi predmet, novi slučaj, to je jedini koji on ima i radi se o jedinim dokazima koje on mora da iznese. Bez ranijeg oslanjanja na istorijski materijal iz parnica na koje on može da se osloni. A u vezi sa bilo kojim drugim suđenjem u ovoj zgradi ili da tako kažem, suđenjima, osobama za koje bih ja rekao da se nalaze niže u lancu, odbranama je davano pet ili šest meseci.

SUDIJA MEJ: Ne, to nije bila praksa i to nije praksa sada. Ako je nešto tako rađeno ranije, ja bih u svakom slučaju rekao da se radilo o nekoliko meseci. Ali dobro, ovo je svakako predmet koji je dosta različit i teži od ostalih.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Da, ja se sećam u *Predmetu Tadiću* smo sa Tužilaštva na Odbranu prešli u roku od četiri nedelje.

SUDIJA MEJ: Da to je normalno. Znae u određenim zemljama nema uopšte pauze između prezentacije dokaza Tužilaštva i Odbrane.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Da, ali mi svi znamo da je u ovom slučaju situacija drugačija od svih drugih situacija. Da se ovo suđenje razlikuje od svih drugih

suđenja jer su ovde pitanja mnogo značajnija, mnogo veća. Znate, vi morate da uzmete i da u obzir brojne aspekte pri rešavanju pitanja, odgovora na pitanja koliko vremena treba za to da se dodeli. Možda nije pogodno za ovaj Sud, možda to nije nešto šta odgovara ovom Sudu, ali je činjenica da adekvatna i dovoljna količina vremena mora da se dodeli za ovo suđenje upravo zbog prirode ovog suđenja. I sve to imajući na umu da se ovaj optuženi sam brani. Sve to čini da je njegov zadatak u prikupljanju dokaza, dokaznog materijala, mnogo teži nego u slučaju kada bi on imao branioca, koji bi radio u njegovo ime, koji bi imao slobodu kretanja, koji bi imao slobodu da organizuje sastanke, razgovore, da slobodno, bez nadzora, prikuplja materijale.

SUDIJA MEJ: Vi ste pomenuli da ovo možda odgovara ili ne odgovara Sudu. Moram da vam kažem da je to nešto šta je potpuno irelevantno. U isto vreme, radi se o krivičnom postupku i moramo da nastavimo sa postupkom i takva pauza koju je predložio optuženi prosto ne dolazi u obzir. Ono šta mora da se uradi, jeste da mu se dodeli adekvatan vremenski period kako bi on mogao da iznese svoje dokaze na jedan način na koji bi to moglo da se učini, a to mi je palo na pamet sada kad sam vas čuo, je da se skрати vreme zasedanja suđenja tako da bi Odbrana imala više vremena na raspolaganju za pripremu. Ali dobro, ja tu sada ništa ne mogu da kažem. Ne znam kako će da se odvija priprema dokaza Odbrane, ali siguran sam da će situacija da se menja kako suđenje bude napredovalo. On će svakako morati da se sretne sa svedocima i ostalo.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Kej, ja moram da vam postavim jedno pitanje na koje ćete mi vi odgovoriti na osnovu iskustva koje ste stekli, budući na ovom suđenju i budući da dobro poznajete pitanja koja su se ovde pojavljivala. Šta je po vašem mišljenju adekvatan vremenski period za pripremu Odbrane u ovom Predmetu?

PRIJATELJ SUDA KEJ: Pa to, naravno, zavisi od resursa kojima se raspolaze. Ako nema dovoljno resursa, to znači da su ljudi pod ogromnim pritiskom, a u ovom predmetu to znači da neko ko nema resursa mora da uloži mnogo mnogo više napora da bi postigao isti rezultat. E sad, ono šta nije na meni je upravo to kakvim resursima će optuženi da raspolaze.

SUDIJA MEJ: Pa znate, kada je vodio unakrsno ispitivanje, videlo se da je raspolagao značajnom količinom materijala, da je vodio detaljna unakrsna ispitivanja zasnovano na nekom materijalu, zar ne?

PRIJATELJ SUDA KEJ: Da, jasno je da je on taj materijal dobio preko drugih ljudi, a što se tiče sad izvođenja dokaza Odbrane, ja bih rekao da se tu radi o nečemu drugom. I treneri fudbalskih timova kažu da je lakše napadati nego se braniti i to je sasvim razumljivo. Ako imate odgovornost da predstavite određenu stvar preko sopstvenih svedoka, preko sopstvenih dokumenata, jasno je da vam onda treba više resursa. Nema nikakve sumnje da će da bude potrebno više dokumenata sada, za ovu fazu, dokumenti na koje će optuženi da se poziva kako bi Sudu predstavio svoje viđenje stvari, svoju stranu. Ja sam svestan toga da još uvek nisam odgovorio na pitanje sudije Robinsona (Robinson), ali ono je jednostavno vezano za resurse i sve zavisi od toga. Mi smo na primer, kao *amicus curiae* morali sami da menjamo svoj plan rada ovde i to u toku suđenja zbog promena do kojih je došlo. Morali smo da se adaptiramo. Sad ja ne znam da li vi želite da vam ja to detaljnije objasnim, malo preciznije.

SUDIJA ROBINSON: Pa neću na tome da insistiram.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Eto, ja sam rekao šta sam imao, sad jedno pitanje koje je od ključne važnosti ovde je pitanje resursa kojima raspolaže, zato što čak i ako date nekome period od dve godine, a da u isto vreme nema resursa i da nema prostor u kome on to može da učini onda mu te dve godine neće ništa značiti, a s druge strane, ako ima sve što mu treba, sve se može da učini mnogo brže. Nema nikakve sumnje da će on pozivati svoje svedoke i da će ih on lično ispitivati i da će mu za to biti neophodno da prethodno sa njima razgovara, da će tim svedocima morati da pokaže određena dokumenta, da će od toga da zavisi i raspored pojavljivanja svedoka i prezentacije dokumenata ovom Sudu. Naravno, sve to je važno zbog toga da bi se organizovalo to izvođenje dokaza, jer sam optuženi ako nije u situaciji da unapred razgovara sa svedocima, da unapred pripremi dokumenta, onda će da dođe do dezorganizacije. Dakle, treba da mu se obezbedi ono šta mu je potrebno da bi on mogao da radi kao sopstveni advokat, da mu se obezbede uslovi u kojima će on moći da razgovara sa svedocima, da pregleda dokumenta i to, naravno, uz poštovanje njegove privatnosti i poštovanja advokatske tajne u ovim uslovima, normalno, prilagođeno na ovu situaciju. To sve mora da

se uzme u obzir. Sad ja ne mogu da zamislim na primer, situaciju u kojoj bi neko drugi sve to obavio umesto njega, a onda bi gospodin Milošević njega ovde počeo da ispituje, to bi bilo vrlo čudno.

SUDIJA MEJ: Radi se o *proofing*-u. To bi trebalo optuženi da radi.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Da, ali ja kažem na primer da taj *proofing* obavi neko od saradnika gospodina Miloševića da na osnovu toga se taj svedok stavi na listu svedoka, a onda gospodin Milošević počne ovde, u sudnici, da ispituje tog svedoka. Ali ja mislim da posle toga bi u stvari gospodin Milošević morao da ima priliku da razgovara sa tim svedokom, kao što to radi Tužilaštvo u pripremi ispitivanja svedoka i mislim da bi to bilo i u interesu Suda da mu se to obezbedi, da mu se omogući da to učini. Takođe, materijali koje bi oni doneli sa sobom moraju da se pripreme i to na takav način da i Pretresno veće i Tužilaštvo i Sekretarijat, dobiju ta dokumenta koja dolaze uz svedoka, da ta dokumenta dobiju unapred da se ne bi desilo da svedok odjednom dođe sa nekakvim dokumentima koje čak ni gospodin Milošević, ni sam nije pre toga video. Znači, mislim da bi trebalo da mu se obezbede uslovi u kojima bi on na takav način mogao da se pripremi, a to u prostorijama Sekretarijata. Za sad je njemu, pretpostavljam, još uvek veoma teško da da bilo kakvu naznaku u vezi sa time koje će svedoke da pozove i koliko će svedoka da pozove, zato što Tužilaštvo još uvek nije završilo sa svojim svedocima, još dosta njih tek treba da dođe ovde, tek treba da ih čujemo i mi znamo da njihov spisak svedoka još uvek nije završen, jer se svake nedelje dopunjava novim svedocima.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA MEJ: Pa mi za sada nismo ni tražili nikave naznake.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Ne, ali ja sam to rekao samo zbog toga da bi Pretresno veće to imalo na umu, jer je to jedan od mogućih probelma koji može da se pojavi u vezi sa optuženim. Eto to je sve šta sam ja o tome imao da kažem, dakle dva glavna pitanja su uslovi s jedne strane i s druge strane vreme koje će da mu bude dodeljeno za pripremu Odbrane. Ne znam da li mogu još na neki način da pomognem Pretresnom veću i recite ako treba.

SUDIJA MEJ: Ne, hvala vam. Tužilaštvo, izvolite.

TUŽILAC NAJS: Što se procedure tiče, ja mislim da Pretresno veće može da spoji Pravila 65ter i 73ter kojima se predviđa da Pretresno veće može da preuzeme funkcije pretpretresnog sudije i da ono može da izda naloge pre nego što se završi izvođenje dokaza Tužilaštva, već zna šta treba da izvede od dokaza, zna koje će materijale da koristi i tako dalje i tako dalje, tako da već sada, znači, to već može da se učini i čineći to, dovoljan je period od mesec dana da se počne sa izvođenjem dokaza Odbrane. Ni jedan advokat Odbrane ne bi bio iznenađen ako bi mu se dodelio period od mesec dana, tako da je mislim da ovo Pretresno veće može da donese takvu odluku koja će da stupi na snagu kada mi završimo sa našim izvođenjem dokaza, a da će ona da bude u potpunosti u skladu sa Pravilnikom. Sad, koliko vremena će stvarno da bude dodeljeno ja u to neću da se mešem, neću ni na čemu da insistiram, mislim da je Pretresno veće to koje o tome odlučuje, ali mislim da se u svakom slučaju može da radi o izvesnom broju meseci. Ja podsećam Pretresno veće da postoji značajna razlika između situacije optuženog i situacije Tužilaštva. Skrenuta je Pretresnom veću pažnja na razlikama koje postoje po pitanjima resursa i tako dalje i tako dalje. Ja ovde podsećam Pretresno veće na *Predmet Kajišeme* (Kayishema). Pogledajte molim vas član 20 Statuta (Statute) ovog Suda. Tu se govori o jednakosti snaga, ali se tu ne radi o jednakosti resursa. On zna, na osnovu spostvenih informacija, šta je bila istina. On ne mora sada da istražuje da bi otkrio istinu. On nije suočen sa kompleksnim problemima sa kojima smo mi suočeni. On već sada zna, odmah, koje dokaze treba da izvede. Znači, za njega je situacija sa te strane mnogo jednostavnija nego što je za nas to bila. Takođe moramo da primetimo nešto šta ste vi već spomenuli, a to je da za njega do sada nije nikada bilo problema po pitanju unakrsnog ispitivanja i za veliku većinu svedoka, da ne kažem za sve, on je dosta vremena utrošio zato jer je postavljao takva pitanja, koja su bila stvarno izvanredna i sad čujem i gospodina Keja koji spominje da su njegovi resursi vrlo ograničeni. Sad ja ne bih na tome puno da insistiram, ali bih rekao da njegovi resursi uopšte nisu ograničeni. Druga stvar na koju ne sme da se zaboravi je nešto za šta je sudija Hant (Hunt) ranije rekao da može da se nazove paralelnim suđenjima, znači da u stvari postoje suđenja koja se vode ovde, kojima Tužilaštvo može da se koristiti da ta suđenja mogu i njemu i ti materijali mogu i njemu da budu od koristi. Što se tiče problema vezanog za njegov kontakt sa svedocima i pripremom svedoka i uopšte pripremu za suđenje, on je sam izabrao da nema advokata i da se sam brani, iako mu je jasno bila data mogućnost da dobije pomoć. Ja sad neću da se vraćam na ono pitanje da li je trebalo da mu se nametne advokat ili ne, ali Pretresno ve-

će sigurno zna šta se desilo u *Predmetu Šešelj*, gde je postavljena neka vrsta "stand-by" advokata. E sad, da li optuženi priznaje tog advokata ili ne, to je manje bitno. Što se tiče referenta za predmet, kao što je to ovde gospođa Diklić (Diklich) za nas, to je nešto što je potrebno svakako i to može da mu se obezbedi. Na taj način ako bi mu se to osoblje obezbedilo ne bi se narušila njegova želja da se sam brani, jer mu se samo dodeljuje podrška, osoblje, koje mu pomaže u izvođenju svojih dokaza.

SUDIJA MEJ: Jasno je da činjenica da je rešio da sam sebe brani ne treba da bude nešto šta bi trebalo da mu obezbedi nekakve privilegije, ali ono šta mi moramo da imamo u vidu je realnost, je stvarnost, to što on želi sam da se brani i ne želi advokata, to je jedna stvar, a postoji i pitanje materijalnih resursa. Mi ćemo, za sada da nastavimo da radimo na osnovu toga da on i dalje zastupa sam sebe.

TUŽILAC NAJS: Da, ali ja bih pozvao optuženog preko vas, Pretresnog veća, da pokuša da se osloni na usluge profesionalnog advokata, kako bi olakšao posao i sebi i drugima, jer čineći ovo šta izgleda da ima nameru da učini, samo može sebi da naudi, jer postoje granice u pogledu vremenskog perioda koji može da mu se dodeli. On može da traži određeno vreme, ali mi i to izgleda realistično.

SUDIJA MEJ: Stav Pretresnog veća... Vi u stvari hoćete da kažete, pominjete onog referenta za predmet koga ste maločas pomenuli.

TUŽILAC NAJS: Da, veoma je važno da se optuženom omogući da komunicira sa ostalim instancama u ovom Sudu preko određene osobe. Druga stvar, ja bih takođe hteo da kažem nešto u vezi sa tim da mora da se razgovara sa svakim svedokom pre nego što taj svedok dođe u sudnicu. Ja vidim da taj predlog, da to izgleda vrlo privlačno to šta je malopre rečeno s tim u vezi, ali vi svakako znate da u drugim jurisdikcijama postoje svedoci koje su pripremile druge osobe, a onda da ti svedoci dođu u sudnicu, a da osoba koja izvodi dokaze pred sudijama, tog svedoka nikada ranije nije ni videla. I istina je, čak i za Tužilaštvo da sami advokati koji ispituju svedoka u sudnici nisu uvek videli tog svedoka ranije. Uglavnom jesu, obično jesu, ali se dešava da nisu. Mi na primer imamo jedan primer ovde. Sada njegovo ime neću da pominjem iako je na spisku, ali Pretresno veće zna da postoji jedan svedok koga Tužilaštvo želi da pozove, ali on odbija da razgovara sa Tužilaštvom,

tako da eto takvih slučajeva ima i naravno može da se desi optuženom da ne bude u prilici da sa svakim svedokom lično razgovara pred ispitivanje. Ono šta je jasno, šta bi trebalo da bude jasno je da ako on misli da će da utroši onoliko vremena koliko smo mi utrošili za svakog svedoka, da će to da bude nemoguće, da to neće moći da se postigne, ali da on u svakom slučaju mora da se organizuje na takav način da ne bude pauza u rasporedu. Da sve treba da se odvija nesmetano po pitanju pojavljivanja svedoka. Dakle, mi bismo od Pretresnog veća zatražili da od optuženog zatraži da dostavi spisak svedoka i spisak, vremenski raspored koji će da se poštuje. Dakle, on mora da dostavi spisak svedoka, spisak dokaznih materijala i rezime onoga o čemu će ti svedoci da svedoče. To nije samo zbog Tužilaštva već i zbog samog Pretresnog veća, to je u interesu svih, jer se na taj način i Pretresnom veću može da pomogne tako da ako se, na primer, kroz rezime zna o čemu će svedočiti da, na primer, Pretresno veće može to svedočenje da prihvati unapred, a da se ne gubi vreme na unakrsno ispitivanje na primer ako se Tužilaštvo sa tim već slaže. Ja znam da postoje neka rešenja koja su primenjivana u drugim suđenjima i ona bi mogla ovde da se primene u slučaju ovog optuženog. Sada ništa ne bih imao da kažem u vezi sa time osim da primetim da je optuženi već pomenuo imena nekih svedoka, čak je, ili je pomenuo, ako nije rekao imena onda je bar rekao otprilike o kome se radi, tako da mi na osnovu toga zaključujemo da je on ipak radio na pripremi svoje odbrane. I na kraju, u vezi sa pripremom dokumenata, očigledno je, na osnovu pitanja koja je on postavljao našim svedocima, on lično ili preko saradnika koji rade u njegovo ime da je imao pristup, značajan pristup dokumentima, čak veći nego što smo mi imali tako da ne bi trebalo sada da se misli da mu je potrebno vreme da bi pripremio dokumenta.

SUDIJA ROBINSON: Pa, možda bismo mi mogli da vam pomognemo gospodine Najs (Nice) ako biste vi imali s tim kakvih problema.

TUŽILAC NAJS: Pa, sad, ja bih vam bio veoma zahvalan. Vi znate da postoje još nerešena pitanja. Vi znate da ima svedoka koji, do kojih mi nismo mogli da dođemo, dokumenata do kojih mi uopšte nismo mogli da dođemo, koji su se pojavili tek nešto kasnije, ali ja ću sada da se konsultujem sa kolegama da vidim da li bi trebalo još nešto da vam kažem. Izgleda da nemam ništa da dodam. Hvala.

SUDIJA MEJ: Mi ćemo sada da saslušamo optuženog ako želi nešto da doda ovome, ali nećemo moći da radimo posle 17.00, u svakom slučaju nadam se da ćemo da imamo malo vremena da se pozabavimo i nekim drugim pitanjima. Dakle, gospodine Miloševiću, da li želite da odgovorite na ovo šta je Tužilaštvo upravo reklo pre nego što se povučemo kako bismo doneli nalog? Kao što sam ja rekao, znači ako imate šta drugo da kažete, u vezi sa nečim drugim, dobićete vreme za to kasnije. Ali, ako imate nešto da kažete sada u vezi sa pripremom Odbrane, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Jedino šta želim da dodam gospodine Mej, je da ovo šta govori Tužilaštvo, to je jedan apsurd. Da oni sa svom svojom mašinerijom i službama koje za njih rade smatraju da su otprilike na ravnopravnoj osnovi postavljeni u odnosu na mene. Ja sam vama unapred rekao, nije reč o tome da je ovo suđenje pošto ja ovaj Sud ne priznajem, već je reč o tome da ste vi meni deklarirali pravo da se branim. Ako vi meni deklarirate pravo da se branim ...

SUDIJA MEJ: Mislim da smo ovo već čuli i to više puta. Želite li da kažete nešto praktično? Konkretno u vezi sa onim šta je tužilac rekao?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Praktično i sasvim konkretno gospodine Mej, ja sam rekao da najskromnije vreme koje je neophodno je te dve godine u ambijentu u kome ja imam nenadgledan kontakt sa svedocima. Kako vi zamisljate, bar mi to objasnite da ja komuniciram sa svedocima koje želim da pozovem, ako je nemam slobodu da sa njma komuniciram? I kako vi mislite da je moguće pripremati svedoke za svedočenje ako ne postoji mogućnost jednog takvog nenadgledanog i slobodnog kontakta? Onda se svodi na ono šta je notorno. To znači, ovde kod vas je samo dozvoljena optužba. Ako je dozvoljena samo optužba, a nije dozvoljena odbrana, onda izvol'te, osudite me, ali nemojte da fingiramo ovde nekakvu mogućnost i nekakav princip jednakosti oružja ako se već ...

SUDIJA MEJ: Ne, gospodine Miloševiću. Vi znate da to nije tako. Mi čak i sada razgovaramo o tome kako da olakšamo izvođenje vaših dokaza. Što se tiče vašega pristupa, vašega kontakta sa svedocima koji bi bio bez nadzora, mi smo čuli vašu argumentaciju, ali to nije nešto o čemu možemo da donesemo odluku odmah. Stvar mora da se organizuje i to mora praktično da se organizuje kako biste vi imali pristup svojim svedocima i kako biste

imali pristup dokumentima. Dakle, obe te stvari su stvari o kojima ćemo mi da većamo i mi ćemo da se konsultujemo sa Sekretarijatom, pa ćemo da donesemo jedan raspored odnosno jedan operativni plan koji će da vam omogućiti da vi razgovarate sa svojim svedocima. Naime to imamo na umu. Sada ćemo da pređemo na druga relevantna pitanja koja mogu relativno kratko da se obave. Gospodine Najs, izvolite.

TUŽILAC NAJS: Pre svega, mi smo ažuriranu listu svedoka. Ja ne želim da vas zatrpavam s tim popisima, ali mislim da je praktično da svako dobije te liste svedoka. Dakle, radi se o primarnim svedocima, svedocima po Pravilu 92bis, pa svedocima koje definitivno na možemo da pozvemo, ali smo želeli da pozvemo, mi vam sve to, dakle predajemo ukoliko biste vi odlučili da ih vi pozovete. A sada nas to dovodi sve nazad do svedoka Bredoka Skota (Braddock Scott). Budući da smo još istraživali šta se dogodilo u vezi s tim svedokom. On se nalazi na zadnjem delu plana, ali mislim da više ne možemo da ga pozvemo zbog vremenskog škrupca. Ja ne znam, ukoliko vi želite da ga pozovete, piše u tom planu da je to svedok koga možete da pozovete. Tu piše, ja naravno samo mogu da se izvinem što nisam to rekao jutros. On je najpre bio odbačen zato što nije bio svedok po Pravilu 70. Posle takve odluke, on je bio svedok koga smo mogli da pozovemo i, verovatno, Pretresno veće još uvek treba da odluči da li postoji uslovljeni pristanak koji bi bio prihvatljiv za Pretresno veće. Ali, koliko ja shvatam, on može sada da svedočiti na javnoj sednici. Dakle, radi se o svedoku koji stoji na raspolaganju, ali nije svedok kojeg bi smo mi stavili na prioritetnu listu svedoka zbog vremenskih ograničenja. Setićete se da smo na kraj odnosno na stranicu 18 prvog rasporeda napisali kako napredujemo sa jednom tabelom sa brojevima. Što se nas tiče, do sada je došlo do određenih iskliznuća i zbog toga smo morali, zapravo da reduciramo naše izvođenje dokaza, ali je ono ipak otišlo sa 18 na 22 dana i tu se reflektuje mogući dodatak nekih svedoka i mogućnost vremena koje treba da optuženom za unakrsno ispitivanje. To je samo jedan koristan vodič o tome koji bi nam pokazao kako napredujemo i, zapravo, koliko mi radimo na tome da skratimo listu svedoka kako bismo ispoštovali rok koji nam je nametnut. Pretresno veće će da se priseti da sam ja krajem suđenja pre leta pojave neki svjedoci za koje bi Pretresno veće možda moglo da misli pre nego što oni dođu da svedoče da se vreme racionalizuje. Problem za koji bih hteo da o njemu razmislite, ako možete, ukoliko pozovemo svedoke, ako možemo tako da ih nazovemo, svedoke s velikim imenima, uvijek postoji zapravo rizik da će oni da dobiju toliko vremena u unakrsnom ispiti-

vanju da će svojim vremenom da eliminišu druge svedoke sa našeg popisa. Stoga nam je teško da odlučimo hoćemo li da ih pozovemo ili ne. Može da se dogodi, ne odmah, već u dogledno vreme da neki dobro poznati svedoci koji bi mogli da se pojave, možda Pretresno veće smatra da ne bi bilo adekvatno da Tužilaštvo kaže ima možda sat i po ili dva sata, prijatelj Suda sat vremena i da upozori optuženoga pre nego što svedok uđe u sudnicu da se pripremi na ta ograničena pitanje na koja mora da se usredsredi, zato što nam je inače, jako teško drugačije da radimo. Ja bih vam predao još jedan dokument ukoliko mi dopustite koji bi tebao da pomogne Pretresnom veću u vezi s vremenskim razdrobljem koje je prošlo, koje mora da prođe između zaključenja našeg izvođenja dokaza i početka izvođenja dokaza optuženog. U tom vremenskom periodu moraju da se reše i podnesci po Pravilu 98bis, a ja od početka ovoga suđenja mislim da je poželjno da se materijalom bavimo tako da kad se, zapravo da se s njim bavimo efikasno. Ja sam razgovarao o ovome sa gospodinom Kejom, ali ne i sa optuženim. Ja znam da prijatelji suda pripremaju podneske po Pravilu 98bis u vezi s tim pravilom i to bi moglo da pomogne optuženome, pomoglo bi mu iako ne znam koliko se on zanima za proceduru, moglo bi da mu pomogne ako se on fokusira na to zato što ovo njemu treba da pomogne kao i vama časne sudije, kao i mojim uvažanim kolegama. Mi smo sada zapravo samo pratili optužnice kao što znate i mi, zapravo imamo mesta, imamo boksove u kojima se nalazi dokazni predmet i mi to zapravo periodički ažuriramo. Ova lista je zapravo jedan ekstrakt, jedan rezime iz jedne takve grupe dokumenata. Na levoj strani se nalaze neke od optužbi koje moraju da se dokazuju, druga kolona na tom papiru je rezime dokaznog materijala koji govori o tome, a predlaže se, a mislim da je i gospodin Kej smatra da je to razuman predlog da to bude deo celog dokumenta, bilo bi dobro kada bi on mogao da odgovori nama na način na koji mi rezimiramo dokaze, tipičnim odgovorima kakve sam ja napisao. Recimo dokazi nisu dovoljni, nemam komentara i tako dalje. Razmer ovih optužnica je takav da moramo naime da imate sistem da bismo mogli da uopšte radimo sa podnescima po Pravilu 98bis, jer ako bilo koja strana uđe u dugačke narativne pismene podneske, Pretresnom veću će biti jako teško da poveže delove podnesaka sa konkretnim paragrafima optužnice, a posle odgovora prijatelja Suda i Tužilaštvo će moći da da odgovore na način kako mi to činimo ovde. Gospodin Kej smatra da bi ovo moglo da pomogne i ja bih voleo, ako bi mi Pretresno veće u dogledno vreme moglo da kaže da li je ovo dobar predlog ili ne, ali ako nije ja neću da trošim na njega svoje resurse. Alis, mi smatramo da optuženi ukoliko želi uopšte da učestvuje

u ovom postupku mora da zna da mu ovo stoji na raspolaganju i da on taj materijal može i sam da koristi. I ponavljam, taj materijal je osmišljen da pomogne njemu kao što treba da pomogne i Pretresnom veću.

SUDIJA KVON: U vezi s dokaznim predmetima gospodine Najs, mislite li da je ovo sveobuhvatni pregled, naime mogu li ja da smatram da ukoliko postoje neki dokazi koji se ne nalaze u ovim tabelama, mogu li da misli, da mi takav materijal ne trebamo da uzmemo u razmatranje?

TUŽILAC NAJS: Ovo bi trebao da bude svobuhvatni materijal, ali svakako neće da bude. Ali, kada dođemo u onu fazu argumentacije po Pravilu 98bis, dakle postoje grupe tih predmeta i mi smo, zapravo, postoji mesto, jedna lokacija, ali mi nismo uspeli da pronađemo nikakav dokazni materijal za to. Onda to ne bi trebao da bude neki veliki posao da se ustanovi da li je neka optužba neutemeljena.

SUDIJA MEJ: Gospodine Kej, izgleda da je ovo možda dobar način da se nastavi sa radom, zapravo radi se samo o formi podneska u tablicama za razliku od pismenog ili usmene argumentacije.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Da, ja sam tokom zadnje dve nedelje razgovarao sa gospodinom Najsom u vezi s tim i ja sam zapravo predložio sledeće. To mora da se učini, mora da se napiše narativna forma i argumentacija i izraziti i mora da se kaže kakva su pitanja pred nama. Ali ja sam razmišljao da se napravi ukoliko je moguće da dobijemo jedan kompjuterski program i da se napravi ovoliko prostora, ja nemam nameru da napravim čitav plan. Naime ako postoje samo određeni aspekti koji bi bili dovoljni za dokazni materijal, ja bih to naveo u tabelama, a u tom slučaju će i Pretresnom veću i tužiteljima da bude lakše da lociraju dotično pitanje o kome se raspravlja. Ja sam zapravo mislio da je to vrlo korisan dokument na osnovu koga može da se radi dok smo se bavili delom predmeta koji se odnosi na Kosovo, pa sam pomislio da bi svakome moglo da bude lakše da se usredsredi na taj konkretni aspekt, ukoliko Pretresno veće to želi. Ja sam hteo zapravo da ga stavim kao dodatak, biće sigurno drugih dodataka, ali radi se o jednom tehničkom dokumentu, o jednom običnom dokumentu koji može da bude korišćen kako bismo mogli da se krećemo kroz sve to.

SUDIJA MEJ: Gospodine Kej, da mislimo da bi ovo moglo da nam pomogne, naime da se argumentacija iznese u obliku dodatka.

PRIJATELJ SUDA KEJ: U svakom slučaju postojaće i naracija, naime zato što ona mora da biud, jer mi ne možemo samo u pisanju odnosno iznošenju argumentacije da označavamo rubrike.

SUDIJA MEJ: Gospodine Najs, imate li još nešto da kažete?

TUŽILAC NAJS: Da, još samo jednu stvar koju moram da napravim u pisanom obliku je predlog da se za neke svedoke odredi malo velikodušnije vreme za glavno ispitivanje ili dodatno ispitivanje, a taj predlog zapravo podupiru i razne sudske prakse po svetu i moram da kažem da se radi o vrlo važnoj stvari zato što sada dolazimo do situacije kada postoje dve vrlo različite grupe svedoka koje treba da ekstenzivnije testirati nego što bi to uobičajeno bilo. Pretresno veće može da razmišlja bez toga da se služim bilo kakvim imenima svedoka, ali svedoka koji su pisali knjige u trenutku događaja, a koji su vodili dnevnik i koji imaju činjenični sadržaj, činjenični kontekst onoga šta bi trebalo da bude apsolutno tačno i šta bi trebalo da bude pred vama kao deo čitavog materijala na kome možete da radite. ali, ukoliko te ljude pozove na jedan konvencionalni način oni mogu da postanu potpuno suprotni od interesa Tužilaštvo smatra osim ako se unakrsno ispitivanje ne vrši na pravilan način, jer bi u suprotnom zapravo bilo sasvim nemoguće za nas da ih pozovemo i onda biste vi bili lišeni vrlo važnog materijala iz tog vremena. po našem sudu. Druga vrsta svjedoka je za vas vrlo vredna, ali možda nećemo da imamo vremena da ih sve pozovemo. Radi se, naime o onim međunarodnim svedocima, o diplomatima o ljudima koji su učestvovali u pregovorima, radi se o ljudima koji su imali kontakt sa stranama koje imaju mišljenja, zapravo mogu da dam dubinski uvid u stvar, ali čija mišljenja o nekim temama ne moraju da budu mišljenja koja bismo mi neophodno prihvatili. Mi moramo da ih ispitamo.

SUDIJA ROBINSON: Neki od njih takođe napisali knjige?

TUŽILAC NAJS: Da, tu ste u pravu, naravno, zapravo unutar te kategorije, to je jedna jedinstvena kategorija svedoka koji zapravo, u datom trenutku bi hteli da budu unakrsno ispitani od sve tri strane zato što ne želim da imam direktan kontakt sa njima. I ti svedoci iz različitih razloga po našem mišljenju

zahtevaju jedan različit pristup. Što se tiče prve kategorije radi se o svedocima koji bi na neki način bili protiv ili čak neprijateljski za nas. Mi znamo, na jednom drugom suđenju, pred jednim drugim Pretresnim većem postoji praksa da i takve svedoke unakrsno ispituju.

SUDIJA MEJ: Dakle, vi pozovete svedoka i unakrsno ga ispitajte?

TUŽILAC NAJS: Ispitam ili unakrsno ispitam, ali mi trebamo da testiramo ono šta oni misle. I to naravno ide, to je naravno u skladu sa svim onim šta mi radimo, dakle da se obavi glavno ispitivanje na jedan konvencionalni način, a zatim se za vreme unakrsnog ispitivanja obavlja zapravo testiranje svedoka. Ja bih rekao da je to uobičajena praksa i vrlo je važno da se zna, odnosno videti kako se to radi naprimer u Škotskoj (Scotland) u čijem pravnom sistemu imamo situaciju kakva jeste i u Sjedinjenim Američkim Državama (United States of America) gde ipak postoji praksa koja omogućava taj širi pristup ispitivanju svedoka, bez onog uskog pravila koje govori o takozvanom neprijateljskom svedoku. I vi ćete sigurno da ustanovite da to funkcionije zato što vi niste ovde da biste zapravo sudili samo na osnovi testiranja u jednom konvencionalnom suđenju pred jednim nacionalnim sudom, već vi ste zapravo sudije koje ustanovljavaju istinu u ovakvim predmetima.

SUDIJA ROBINSON: Ako vi narušite kredibilitet svedoka u jednome području, zar to neće da narušava njegovu verodostojnost u drugim područjima?

TUŽIJAC NAJS: Samo ako polazimo od premise da je verodostojnost integrisana kategorija. To je zapravo vrlo zanimljiv, vrlo privlačan predlog o kojem bismo mogli da razmišljamo, ali postoji jako puno situacija koje su zapravo nerealistične, vidjeli smi jako puno takvih primjera i u ovome predmetu gdje je to bio slučaj.

SUDIJA ROBINSON: Mislim da se malo istrčavate kad kažete da je korišten za vreme ispitivanja. Čak i u sistemu anglosaksonskog prava. Mislim da se radi o otvoreno akuzatornom sistemu.

TUŽILAC NAJS: Da, ali ovo je sistem koji iako je zasnovan na akuzatornom, zapravo je adekvatan i za drugi način.

SUDIJA MEJ: Govoreći u svoje ime, zar ne bi bilo lakše doneti odluku u konkretnim slučajevima umesto da se govori uopšteno. Međutim, ako postoje konkretni slučajevi, a vi ste nam skrenuli pažnju na jedan od njih mi bismo onda mogli da imamo jedan razumniji pristup.

TUŽILAC NAJS: Ja ću to da imam na umu i da nastavim da radim oko toga. Vidim sada koliko je sati, postoji naime još jedna stvar koju bismo trebali da rešiti na privatnoj sednici, ali ne znam imamo li još nešto za javnu sednicu. Izgleda da ne.

SUDIJA MEJ: Idemo na privatnu sednicu.

(privatna sednica)

Fond za humanitarno pravo